

Översikter och meddelanden

Eviga cykler eller genombrott? Om konstitutionalismens återkomst i jämförande politik

Installationsföreläsning vid Åbo Akademi den 20 november 1998

Samhällsvetaren arbetar i ett gränsland. På en sida har han naturvetenskaperna med krav på att forskningen skall vara objektiv, generaliserande och kumulativ. På motsatt sida ligger det breda och varierade territorium vi känner som humaniora. Här är man inte heller främmande för generaliserbarhet och objektivitet; då uttryck för mänsklig kreativitet intar en central ställning som forskningsobjekt måste det emellertid stå humanisten fritt att också ägna sig åt sådant som verkar vara bundet till tid, plats och individ, dvs. det unika. En tredje rågranne utgörs slutligen av de vetenskaper vars uppgift till stor del är att beskriva, systematisera och analysera normativa aspekter på tillvaron. Hit hör primärt juridiken, men också i viss mening filosofin med sin inriktning på värderingar, etik, rättvisa och ”det goda livet”.

Gränsländer är sällan stängda och inåtvända. Livet i dem reflekterar tvärtom allt som oftast påverkan från skilda håll. Det är sålunda lätt att visa hur samhällsvetenskaperna under olika perioder tagit intryck från de angränsande vetenskapsområdena. Denna mottaglighet är i själva verket – hur än paradoxalt det låter – en del av samhällsvetenskapens särprägel. Utan grannvetenskaperna skulle samhällsvetenskapen inte vara vad den är.

Denna öppenhet har givetvis varit en stor rikedom. Den har sporrat till fördomsfrihet, förnyelse och intellektuell rörlighet. Den har

emellertid också varit en källa till anseilig instabilitet under samhällsvetenskapernas utveckling. Impulserna från olika håll har bidragit till att skapa ett korstryck där samhällsvetaren ständigt ställer frågor om det korrekta sättet att betrakta och analysera samhället. Samhällsvetenskapen söker – för att använda en kliché som samhällsvetarna själva varit med om att mynta – ständigt sin identitet.

Samhällsvetenskapernas historia avspeglar dessa egenskaper på olika sätt. Ett återkommande fenomen är påståenden om att den egna disciplinen befinner sig ”i kris”: själva grunderna för hur man hittills närmat sig studiet av samhällsfrågor anses då helt eller delvis felaktiga och nya utgångspunkter antyds eller formuleras explicit. En annan sida av samma sak är förekomsten av teoretiska och metodologiska modeströmningar: vissa perspektiv, föreställningar och begrepp vinner relativt hastigt anhängare bland samhällsvetarna för att sedan gradvis skjutas mot bakgrunden och eventuellt helt ersättas av nya trender.

Statskunskapen kan knappast sägas vara den mest krisbenägna eller trendkänsliga av samhällsvetenskaperna. Den dagliga konfrontationen med studieobjektet politik – där frågor om makt och propaganda är centrala – har måhända gjort statsvetaren en aning cynisk och därigenom relativt sett mindre mottaglig för nymodigheter och begreppsliga trender. På det stora hela gäller det nyss sagda dock även för statskunskapen, vilket redan en ytlig anblick på dess historia bekräftar.

Efter andra världskriget upplevde statskunskapen en stark och relativt allmän omorientering varvid man riktade kritik särskilt mot institutionellt och juridiskt orienterad statsvetenskaplig forskning. Man menade att den dittillsvarande forskningen i alltför stor utsträckning nöjt sig med att beskriva statliga institutioner och det regelverk som omgav dem. Statskun-

skapen befattade sig för mycket med politikens formella sida – institutioner och normer – och alltför lite med den verkliga politik som utspelades inom de formella ramarna eller helt utanför dem. Den behavioralistiska strömningen, som ställde studiet av konkret politiskt beteende i centrum, utvecklades raskt till en dominerande forskningsinriktning under de tre första efterkrigstida decennierna. Dess ambition var att – genom ett systematiskt, på kvantitativa metoder baserat empiriskt studium – upptäcka regelmässigheter i individers och gruppernas politiska handlande. Dessa regelmässigheter skulle småningom bilda grunden för övergripande teorier om samhälle och politik

Behavioralismens genombrott hör till de mest markanta tyngdpunktsförskjutningarna i statskunskapens historia. Icke desto mindre dröjde det inte särskilt länge förrän kritiska strömningar började göra sig gällande. En central svaghet hos behavioralismen ansågs vara att den lätt urartar till ett sammanhangslöst, "atomistiskt" räknande av individuella handlingar och deras korrelat; därvid bildas inte lätt något begripligt helhetsmönster som hjälper oss att förstå och förklara större politiska sammanhang. På 1960- och 1970-talet uppstod mycket riktigt teoretiska skolor som betonade en helhetssyn: Systemteorin, särskilt i den tappning som amerikanen David Easton blev förgrundsgestalt för, hade anspråk på att presentera en teori för det politiska livet som helhet. Andra forskare sökte klarlägga – ofta från marxistiska utgångspunkter – de grundläggande strukturella betingelserna för politiken. Politiska processer och politiskt beteende sker inte isolerat från den yttre strukturella omgivningen; lär vi oss analysera de strukturella förutsättningarna kommer vi småningom också beteende och processer in på livet.

Dessa övergripande teorier berikade statskunskapen åtskilligt; bl.a. erbjuder David Eastons teori ett förnämligt redskap när det gäller att strukturera och klassificera det statsvetenskapliga forskningsfältet med dess delområden. Som empirisk teori befanns den emellertid alltför esoterisk och substanslös, och den systemteoretiska apparaten blev oftare en obligatorisk figuråkning än ett empiriskt sorterande

redskap i undersökningarna. Strukturella teorier hade oftast en mer konkret empirisk substans, men de blev lätt svepande och deterministiska; de ofta tydliga ideologiska övertoner gjorde dem också kontroversiella.

Framme vid 1980-talet uppvisade statskunskapen följaktligen tydliga drag av opposition mot dessa teorier. Teorier som ofta sammanfattas under benämningen postmodernism riktade grundläggande kritik mot all dittillsvarande samhällsvetenskap. En grundtanke i denna kritik är att den moderna samhällsvetenskapen med sina krav på objektivitet bortser från det faktum att någon given, objektiv samhällslig verklighet inte existerar: denna verklighet konstrueras socialt i den kommunikativa processen människor emellan. Samhällsvetare bör därför i hög grad rikta uppmärksamheten till de retoriska och språkliga strategier varigenom verkligheten görs begriplig och övertalning sker i samhället. Denna inriktning, som kan sägas representera ett generalangrepp på den etablerade vetenskapliga samhällsforskningen, har ingalunda blivit dominerande i statskunskapen. Inom studiet av politisk kommunikation och internationella relationer har den emellertid fått en markant ställning.

Parallellt med denna tankeskola har emellertid även den s.k. nyinstitutionalismen vunnit burskap. Denna forskningsinriktning, som har en stark ställning i dagens statsvetarsamfund, framhåller att behavioralisternas avståndstagande från studiet av konkreta statsinstitutioner kastade ut barnet med badvattnet. Det räcker förvisso inte med att bara beskriva de formella ramarna för politiken, men det går inte heller att förstå politiken utan hänsyn till hur dessa formella ramar är beskaffade. Institutionerna är viktiga arenor för det politiska beteendet; hur institutionerna och regelverket kring dem är utformade har avgörande betydelse för aktörernas strategier och förväntningar. I den mening som har institutionerna alltså en självständig roll i de politiska processerna.

Denna redogörelse för statskunskapens utveckling är svepande och gör inga som helst anspråk på att täcka in alla centrala teoretiska faser och inriktningar under efterkrigstiden. Den har snarare presenterats i syfte att illustrera den

karaktäristiska tendensen till paradigmatiska förskjutningar med jämna mellanrum. Denna tendens är sig sig ofrånkomlig, och den är inte helt ovälkommen: det kan inte ske någon utveckling utan perspektivskiften, och ny kunskap kan inte frambringas helt utan denna typ av förändring. Tendensen är dock samtidigt problematisk. Den innebär nämligen att teoretiska föreställningar ofta överges eller hamnar i bakgrunden utan att ha belysts tillräckligt, utan att ha utsatts för tillfredsställande grundlig empirisk prövning. Vi hastar vidare till nya teorier och begrepp utan att ha fått ett ordentligt bokslut över vad som åstadkommit inom en fas av teoretiskt arbete.

Denna tendens går hand i hand med den allt starkare segmentering som utmärker disciplinen. Inte bara statskunskapens bredare delområden – internationell politik, förvaltningsfrågor, idéhistoria etc. – utan också snävare, ofta teoretiskt definierade inriktningar blir alltmer självtillräckliga och isolerade. Det är i själva verket allt mindre så att teoretiska modevägor kommer och går; modevägorna kommer och utvecklas sedan till snävare segment där likasinnade umgås med varandra utan nämnvärd korsbefrukning med andra inriktningar. Och när någon tankeskola utvecklats så här långt har det vanligen också skett en slutlig pervertering av en idé som i utgångsläget föreföll både fruktbar och högst rimlig: behavioralt orienterade studier utvecklas till ett statistiskt finlir utan teoretisk innebörd, systemansatser till abstrakt mekanik utan konkreta aktörer, postmodernism till ogenomträngliga verbala dimridåer bakom vilka man förgäves söker kejsaren, än mer förgäves hans kläder.

På grund av statskunskapens kvantitativa tillväxt och allt större segmentering är det alltså allt svårare att beskriva disciplinen som helhet idag. Det finns dramatiskt fler institutioner, professionella statsvetare, studerande på alla nivåer, tidsskrifter, specialiserade förlag, konferenser, möten och organisationer på det statsvetenskapliga området idag än för bara ett par decennier sedan. Dessa allt större horder av "statsvetare" samlas kring allt smalare tematiska segment och intresserar sig allt mindre för vad som försiggår inom andra delområden. Då

jag i fortsättningen koncentrerar mig på en utvecklingstrend inom ämnet är det alltså viktigt att notera att trenderna idag inte får lika allmänt genomslag som under tidigare decennier. De är icke desto mindre tydliga, och få torde förneka den centrala betydelse som den aktuella inriktningen idag har inom internationell statskunskap.

1990-talets internationella statskunskap har i betydande utsträckning influerats av den nyss nämnda nyinstitutionalistiska vågen. Denna inriktning, som började göra sig gällande under den senare hälften av 1980-talet och slog igenom på bred front ungefär vid decennieskiftet, har rötter på många håll inom statskunskapen. Inom flera av ämnets underområden hade ett missnöje vuxit fram över den styvmoderliga behandling som bl.a. behavioralistiska, systemteoretiska och strukturalistiska ansatser bestått konkreta samhällsinstitutioner. För behavioralisterna var staten och dess institutioner bara en formell ram för det politiska beteendet som hade sina egna lagbundenheter. Systemteoretikerna gjorde sitt bästa för att visa att politiska system ofta var något helt annat än summan av de existerande officiella institutionerna. Marxisterna såg staten och dess institutionella struktur som en reflektion av de rådande ekonomiska maktförhållandena och därför alltid som mindre viktig än dessa.

Då institutionerna återigen gavs central ställning i statsvetenskapliga analyser fanns det en utbredd medvetenhet hos forskarna om att man höll på att återvända till traditionella domäner. De två oftast citerade arbetena bär karaktäristiska titlar: *Bringing the State Back In* (Evans, Rueschemeyer och Skocpol 1985) respektive *Rediscovering Institutions* (March och Olsen 1989). Den första boken representerar ett nytänkande hos strukturellt och till dels marxistiskt orienterade författare beträffande statens ställning i politiken, särskilt dess "relativa autonomi". Den senare har sin bakgrund främst i organisationsforskningen. Det är framför allt denna senare bok, skriven av James March och Johan P. Olsen, som blivit ett nyinstitutionalistiskt standardverk.

Känslan av att statskunskapen återvänt till sina rötter blir än starkare då man bekantar sig

med litteraturen under de allra senaste åren. Den första vågen av nyinstitutionalism innebar nämligen i första hand att de centrala institutionerna – lagstiftande församlingar, exekutiva organ, administrativa och juridiska institutioner etc. – åter började tillskrivas en självständig betydelse av allt större statsvetarskaror. Trots att deras ställning som forskningsobjekt varit klart mer perifer sedan behavioralismens genombrott hade de emellertid aldrig försvunnit ur den statsvetenskapliga analysen – så självklart centrala är de trots allt för politologisk forskning. Vad som hänt på 1990-talet är att också den juridiska regleringen av relationerna mellan statsinstitutioner starkt trätt i förgrunden; 1990-talet markerar konstitutionalismens återkomst i studiet av politik.

Med konstitutionalism kan avses dels en doktrin, dels en bestämd infallsvinkel vid studiet av politik. Doktrinen föreskriver att politiska processer och förhållanden skall vara underkastade grundlagsenlig reglering. Studieriktningen innebär att man fokuserar på konstitutionella regler och deras effekter på den faktiskt förda politiken. En hastig titt på nytutkommen litteratur bekäftar att det mycket riktigt pågår en konstitutionalistisk våg bland statsvetarna idag. Uppmärksammade böcker under senare år bär sådana titlar som *Comparative Constitutional Engineering* (Sartori 1994), *Constitutionalism and Democracy* (Greenberg et al. 1993), *Comparing Constitutions* (Finer, Bogdanor och Rudden 1996) och *Constitutions and Political Theory* (Lane 1996) – och detta är bara ett axplock i en snabbt växande litteratur. Litteraturen vittnar om ett ökat intresse för både konstitutionalismen som doktrin och konstitutionell reglering av politik som studieobjekt. Jan-Erik Lane går så långt som att karaktärisera 1990-talet som "the constitutional decade" (1996). Giovanni Sartori konstaterar: "Over the last decades we have been told that constitutions do not matter, that free societies result from societal pluralism far more than from constitutional contrivance. That was the behavioral absurdity" (1994, 199-200). Huvudpoängen i Sartoris egen framställning är att institutioner minsann spelar roll för den politiska verkligheten, och att statsvetare genom att de i

så ringa mån ägnat sig åt "konstitutionell ingenjörskonst" förfelat en av sina huvuduppgifter. Finer, Bogdanor och Rudden framhåller att kännedomen om grundlagstexter i sig inte är liktydig med en förståelse av politiska realiteter ens i demokratiska västländer. De tillägger dock: "But it is a necessary condition of that understanding. Whence it follows that there is no substitute for reading the texts themselves" (1996, 5).

Detta måtte vara sällsam läsning för den generation av statsvetare som genomförde de stora perspektivskiftena inom statskunskapen efter andra världskriget. Då den unge Jörgen Westerståhl 1952 presenterade ett ambitiöst "allmänt statsvetenskapligt forskningsprogram" skedde detta mot bakgrund av "...att den grundläggande kontakten med det svenska statsskicket... fortfarande förmedlas genom ett studium av grundlagen jämte härtill hörande väsentliga statsrättsliga kommentarer" (1952, 207). Westerståhls eget program för studiet av svensk politik innehöll en systematisk sökan av regelmässigheter, "generella sammanhang" (s. 209). I en sådan strävan måste statsrättsliga perspektiv nöja sig med en biroll: "Statsrättens metod att beskriva de politiska maktförhållandena i form av rättsliga befogenheter eller kompetenser leder oundvikligen till ett statiskt-abstrakt betraktelsesätt. Såsom ett av de viktigaste målen för denna forskning framstår däremot att komma åt det dynamiska och konkreta elementet i politiken, att studera den politiska processen, beslutsfattandet på olika stadier, som en helhet ('Hur Sverige styres')" (s. 217).

Att Westerståhls synsätt slog rot hos nordiska statsvetare kan man konstatera genom att konsultera några av de mest använda läroböckerna i ämnet. I sin 1969 utkomna *Politikens teori* konstaterar Jan-Magnus Jansson således: "Genom sin realistiska (empiriska) inställning skiljer sig statsvetenskapen framför allt från juridiken, särskilt studiet av den offentliga rätten, som är den ur politisk synpunkt viktigaste delen av rättsordningen" (s. 13). Och vidare: "När samhällsvetenskaperna inriktar sig på en analys av det faktiska skeendet i samhället, koncentrerar de sig framför allt på frågan, hur olika företeelser påverkar varandra, dvs. på orsaks-

eller kausalförhållanden. Också på den punkten skiljer de sig radikalt från de juridiska vetenskaperna. Orsaksrelationer kan inte studeras med juridisk metod" (s. 14). I en annan populär lärobok från samma period heter det lakoniskt: "Statskunskap är det missvisande namnet på ett ämne, eller en disciplin, inom de samhällsvetenskapliga fakulteterna. Namnet avspeglar en tidigare dominerande inriktning ... mot författningen, de centrala statsorganen och det politiska livets formella sida" (Lindblad 1972, 8). Om ämnets relationer till andra discipliner konstaterar författaren: "Beroendet av juridiken var tidigare mycket stort, särskilt inom den huvudinriktning som vetter mot eller ingår i statsrätten. Denna riktning möter numera ringa intresse bland statsvetare, har i praktiken återförts till de juridiska fakulteterna och lever i de flesta länder ett tynande liv jämfört med tidigare" (Ibid., 142).

Denna förskjutning var så markant att Nils Herlitz, en portalgestalt inom nordisk statsrätt, såg sig föranledd att publicera en kraftfull plädering för ett nytt närmande mellan statsrätt och statskunskap. Herlitz konstaterar att statskunskapens utveckling inneburit "ett slags emancipation från statsrätten; den fick så att säga sin särprägel genom att ta avstånd från denna" (Herlitz 1966, 379). Herlitz avslutar sin artikel med orden: "...jag vill hälsa statskunskapen välkommen tillbaka till fadershuset. Långt borta från detta odlar den med framgång fruktbara marker. Jag har dock velat få ge uttryck åt miss-tanken, att vissa av de vägar som utpekats för den kan föra till djungler som visar sig ogenomträngliga, på samma gång som jag velat belysa hur stark, trots skilda målsättningar, den gemenskap mellan statsrätt och statskunskap, som jag alltid trott på, är och måste vara" (Ibid., 410).

Herlitz ord ter sig profetiska idag, men i 1960- och 1970-talets statskunskap klingade de för tämligen döva öron. En uppsats publicerad 1980 bär den talande rubriken "Är konstitutionalismen obsolet?". Författaren, själv expert på konstitutionella aspekter på politik och således starkt positivt inställd till denna forskningstradition, lyckas inte prestera mycket mer än ett

ganska uppgivet "ja" som svar på sin fråga (Board 1980, 37-48).

Då situationen ett decennium senare var radikalt annorlunda låg orsaken emellertid inte enbart i statsvetenskapens egen utveckling i de banor om vilka ovan varit tal. Forskningen om politik återspeglar alltid i betydande mån förändringarna i den konkreta politiska utvecklingen. Att konstitutionella frågor åter skjutits i förgrunden beror givetvis i hög grad på att ett sällan skådat mått av konstitutionsmakeri pågått i världen särskilt sedan 1980-talets senare hälft. Till skillnad från tidigare perioder avses den pågående vågen av grundlagsproduktion faktiskt ha en styrande effekt på politiken. Det är till stor del genuint demokratiska konstitutioner vi nu sett växa fram. Konstitutionalismens återkomst hänger starkt samman med demokratiseringen, och statsvetarnas intresse för de nya konstitutionerna likaså.

Cirkeln håller alltså på att sluta sig; statsrättsliga och konstitutionella frågor är tillbaka som ett centralt forskningsobjekt i statskunskapen. Bör detta hälsas med tillfredsställelse?

Frågan kan förstås på två sätt. Å ena sidan kan vi fråga oss vad denna utveckling säger om statskunskapen som vetenskap. Är det bara ett tecken på att statsvetarna ingenting lärt sig, att de med några decenniernas mellanrum skall återuppfinna hjulet utan att de ditiills använda redskapen därvid spelar någon roll? Å andra sidan kan vi också ställa frågan huruvida just statskunskapen har något särskilt att bidra med när det gäller att förstå och analysera konstitutioner. Varför skulle vi vända oss till en statsvetare om vi vill veta vilken konstitution eller vad slags författningsrättslig reglering som är bäst i en given politisk och social situation?

Det vore frestande att se utvecklingen främst som ett uttryck för en generationseffekt inom statskunskapen. I vetenskapen, precis som i livet i övrigt, finns det en benägenhet att söka alternativ till de perspektiv som lärmans eller föräldrarnas generation erbjuder. Inte sällan gör man upptäckter som ter sig som gammal skäpmat för den föregående generationen men som är nya och spännande för den yngre.

Helt kan man säkert inte bortse från en dylik livets realitet. Den som bekantar sig med den

”nykonstitutionalistiska” vågen i internationell statskunskap märker emellertid snart att detta inte kan vara huvudförklaringen. De forskare och författare som gått i bräsch för utvecklingen hör ingalunda till den yngre generationen; många är etablerade medelålders akademiker, en del rentav riktiga nestorer bland statsvetare. Visst ser det ut som en återkomst till fadershuset, men det är i så fall den förlorade sonen själv, inte hans avkomma som står och knackar på dörren. Statskunskapens kollektiva minne har därvid inte brutits.

Viktigare än denna aspekt är den senare frågan, dvs. vad statskunskapen kan bidra med till en förståelse av den konstitutionella problematiken. Genom att belysa och försöka besvara denna fråga kan vi i själva verket också komma en bit närmare ett svar på den första frågan.

Vilken är bör statskunskapens roll vara vid studiet av konstitutionalism och författningsfrågor? Var går den lämpliga gränsen mellan statsrätt och politologi? Uppenbart är att det vid tiden för behavioralismens genombrott fanns ett utbrett missnöje bland statsvetare över den starka betoningen på formella regler och strukturer i statsrättsligt orienterad statskunskap. Statsvetare fann inslaget av rättsdogmatik för starkt; de menade att det inte kunde vara en primär statsvetenskaplig uppgift att utifrån tolkningar av författningstexter försöka fastställa vad som är gällande normer för den politiska maktutövningen. Nej, statsvetare bör rikta uppmärksamhet mot maktutövningen som sådan. Det är bara denna väg statskunskapen kan markera sin rätta identitet mot juridiken.

Intressant nog har samhällsvetenskapligt orienterade författningsjurister senare framhållit att det omvända problemet med tiden blivit aktuellt för den juridiska forskningen kring statsrätt och konstitutionalism. Antero Jyränki (1983, 69-70) skriver att en alltför stor fixering vid statsorganens faktiska praxis kan leda till att forskningen tappar kontakten med de normativa aspekterna, vilka trots allt utgör den klassiska plattformen för juridisk forskning.

Jyränki skrev vid en tidpunkt då samhällsvetenskapernas inflytande på grannvetenskaperna alltså var betydligt större än idag. Statsförfattningsjuristerna kände troligen ett starkare

tryck att röra sig i riktning mot faktisk politisk verklighet än vad de gör idag. Det fanns samtidigt ett större behov av sådan forskning, då endast få statsvetare arbetade med konstitutionella frågor.

I dagens läge är frågan om en arbetsfördelning mellan jurister och statsvetare på ett helt annat sätt aktuell än för 15-20 år sedan. Därvid är det lättare att formulera en första huvudregel för arbetsfördelningen än det är att konkretisera den. Hur som helst: juristerna bär givetvis huvudansvaret när det gäller tolkningen av rättsnormer, medan statsvetarna primärt skall koncentrera sig på konstitutionella reglers relation till det faktiska politiska skeendet och till dess övriga determinanter. Att konstatera detta är allt annat än nytt och originellt. Viktigare är då att framhålla att en sådan gränsdragning aldrig kan bli entydig. En analys av de normativa aspekterna kan inte bortse från den faktiska tillämpningen och de politiska effekterna av denna, lika lite som statsvetare helt kan isolera de maktpolitiska och strategiska aspekterna från författningens juridiska sida. En gränsöverskridande verksamhet från båda sidor är naturlig och nödvändig, men den skall inte bli ett självändamål. Det är egentligen viktigare att det finns god rättsdogmatisk forskning för statsvetare att konsultera vid behov och motsvarande statsvetenskapliga analyser av konstitutionalism för juristerna att ösa ur. Ett problem för statsvetarna särskilt i Norden är i själva verket idag att statsrättslig forskning länge varit på tillbakagång även vid de flesta juridiska fakulteterna i Norden.¹

Statsvetare bör alltså koncentrera sig på realia snarare än formalia vid studiet av konstitutionalism. Detta sade man emellertid redan för ett halvt sekel sedan, och någon oenighet om detta vare sig bland statsvetare eller mellan dem och statsrättsjurister har knappast någonsin existerat. Den avgörande – och problematiska – frågan är hur de skall göra detta. Återstoden av detta anförande är en plädering för att tre hänsyn skall vara vägledande för den statsvetenskapliga forskningen härvidlag. Dessa hänsyn kan uppfångas med nyckelorden komparation, strategi och samspel med omgivningen.

Jörgen Westerståhls nyss nämnda forskningsprogram från 1952 utgör en bra utgångspunkt för denna diskussion. Vad Westerståhl framhåller är nämligen inte bara att statsvetare skall koncentrera sig på statsskickets faktiska funktionerande snarare än dess rättsdogmiska grunder; de skall också göra detta med en generaliserande ambition, med sikte på att formulera allmänna utsagor om politikens lagbundenheter. Problemet är att generaliseringar om samspelet mellan det formella statsskicket och reellt politiskt beteende är omöjliga att producera om det förstnämnda under hela den studerade perioden är oförändrat, konstant. Man kan beskriva statsskicket och konkret politiskt agerande inom ramen för statsskicket samt argumentera att dessa på olika vis är kausalt relaterade. Bevisa kan man detta emellertid endast om man kan visa på att förändringar i den ena faktorn är sammankopplade med förändringar i den andra.

I princip kan man givetvis göra detta inom ett och samma land, givet att större författningsreformer genomförts. Sådana "före/efter"-studier finns det för all del exempel på. Det är dock sällan genomgripande reformer implementeras i ett land, varför den som nöjer sig med att studera blott en nationell kontext i praktiken aldrig finner tillräckligt stor variation beträffande det formella statsskicket. Följden blir att teoretiskt förankrade studier med logisk nödvändighet kommer att söka förklaringsgrunder annorstädes, att förklaringar knutna till det formella statsskicket av samma nödvändighet hamnar på undantag.

Vill man belysa sambandet mellan konstitutionella arrangemang och politikens verklighet finns alltså ingen annan fungerande forskningsstrategi än den genuint jämförande designen. Genom att komparera stater mellan vilka både statsskick och politiska mönster uppvisar olikheter samtidigt som övrig bakgrundsvariation minimeras kan man effektivast komma orsaksrelationer in på livet. Strategin är på många sätt motsatsen till den forskning som följde på den behaviorala revolutionen t.ex. i stora delar av Norden. Det är inte en djupborring i den politiska verklighetens enskildheter utan ett makroperspektiv som behövs för att upptäcka

generella orsakssammanhang. En myckenhet av data hjälper föga om frågorna är fel ställda eller om forskningsdesignen logiskt utesluter vissa typer av generaliseringar.

För det andra anbefalls en särskild fokusering på samspelet mellan den statsrättsliga ramen och de centrala politiska aktörernas strategiska kalkyler och beteende. Hur lägger partier, politiker och koalitioner upp sina strategier givet olika typer av konstitutionella ramar? Vilka konstitutionella lösningar stimulerar till koalitioner, vilka till en generell konkurrens mellan alla aktörer? Vilka lösningar är konsensus- respektive konfliktfrämjande? När uppkommer öppen politisk debatt, när tenderar "kassaskåpsavtal" dominera viktiga politiska avgöranden? Vilka konstitutionella mekanismer uppmuntrar till fragmentering av det politiska fältet och till polarisering, vilka till breda fronter och moderation?

Två omständigheter ligger bakom denna rekommendation. För det första: medan det är ytterst osäkert hur och i vilken utsträckning man genom konstitutionell reglering kan påverka politikens konkreta innehåll, anger konstitutioner i praktiken alltid parametrar för strategiskt agerande i politiken. Att inskriva full sysselsättning, social rättvisa eller ekonomisk tillväxt i grundlagen garanterar ingalunda att dessa mål i någon rimlig mening kommer att uppnås. Att inskriva ett krav på kvalificerade majoriteter i givna frågor innebär med säkerhet att vissa strategier blir mer eller mindre effektiva och därigenom mer eller mindre vanliga i den konkreta politiken. En del författare – t.ex. Sartori – menar i själva verket att konstitutioners enda korrekta funktion är att etablera normer för politiska procedurer. Han varnar för "aspirational constitutions", dvs. grundlagar som försöker diktera det konkreta innehållet i den förda politiken (Sartori 1994, 202).

Den andra omständighet som talar för denna särskilda fokusering är helt enkelt att inriktningen på strategi allmänt taget bör ligga centralt i den statsvetenskapliga forskningen. Statsvetare bör ägna sig åt dessa frågor därför att ingen annan disciplin på bred front och kontinuerligt ägnar sig åt dem. Statsvetare bör, i den na-

turliga arbetsfördelningen discipliner emellan, axla det primära ansvaret här.

Det förnyade intresset för konstitutionalism bland statsvetare – däribland detta anförande – kan åtminstone delvis betraktas som en Canosafärd. Brottet med statsrättsliga och konstitutionella perspektiv skedde i tiderna så hastigt och framför allt så generellt att statsvetarna därvid också vände ryggen till något väsentligt inom sitt eget område. Desto viktigare är att den nya konstitutionalistiska vågen inte låter pendeln slå alltför långt och totalt i motsatt riktning; detta vore den säkraste garantin för att det nuvarande intresset blott blir ännu en modevåg. Det som decennier av forskning kring politiskt beteende och sociala strukturer producerat bör inte bli ännu ett barn som hamnar ut med badvattnet. Konstitutioner påverkar inte politisk strategi isolerade från den samhällseliga omgivningen; inte heller kan konstitutioners utformning som sådan förstås utan att den omgivande sociala och politiska strukturen beaktas. När Sartori i sin uppmärksammade bok formulerar ett antal utsagor om samspillet mellan konstitutionella regler och politisk strategi, är han således noga med att påpeka att reglerna gäller givet att ett stabilt och etablerat partisystem föreligger. På samma sätt måste andra statsvetare ständigt dra in den strukturella omgivningen i sin framtida forskning. Därvid är uppgiften stundom att bestämma de strukturella betingelserna för samspillet mellan statsskick och strategi, stundom att se själva konstitutionen som beroende variabel och söka strukturella determinanter för konstitutionell variation. Öppenheten i riktning mot statsrätt måste kunna gå hand i hand med fortsatt öppenhet mot sociologi och ekonomisk vetenskap.

Herlitz invitation tillbaka till fadershuset får här alltså ett kraftigt försenat svar. Fadershuset är inte statsrätten som sådan, utan den statsvetenskapliga byggnad där statsrättsligt relaterade frågor har sin givna hemvist. Huset har många rum, och konstitutionalismen bör anvisas plats i ett av de största och finaste. Denna tyngdpunktsbestämning innebär samtidigt en tribut till dem som gjort det längsta och mest omfattande dagsverket statsvetenskapliga in-

stitutionen vid Åbo Akademi till fromma: Sven Lindman och Dag Anckar.

Lauri Karvonen

Noter

I. Jag tackar professor Eivind Smith, Oslo, för denna upplysning

Bibliografi

- Board, J.B., Jr. (1980), "Är konstitutionalismen obsolet?", ingår i D. Brändström (red.), *Festskrift till Pär-Erik Back*, Umeå: CWK Gleerup, 35-48.
- Evans, P. D. Rueschemeyer och Th. Skocpol (red.) (1985), *Bringing the State Back in*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Finer, S.E., V. Bogdanor och B. Rudden (1996), *Comparing Constitutions*, Oxford: Clarendon Press.
- Greenberg, D., S.N. Katz, M.B. Oliveiro och S.C. Wheatley (red.) (1993), *Constitutionalism and Democracy. Transitions in the Modern World*, New York och Oxford: Oxford University Press.
- Herlitz, N. (1966), "Statsrättsliga synpunkter på statsvetenskapen", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1966, årg 69, 379-410.
- Jansson, J-M. (1969), *Politikens teori*, Borgå: Söderström & C.O Förlags AB.
- Jyränki, A. (1983), "Grundlagen och verkligheten. Synpunkter och problematiseringar", ingår i D. Anckar (red.), *Rätt och politik*, Åbo: Meddelanden från Stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut Nr. 84, 57-70.
- Lane, J-E. (1996), *Constitutions and Political Theory*, Manchester och New York: Manchester University Press.
- Lindblad, I. (1972), *Om den politiska vetenskapens grunder*, Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- March, J.G. och J.P. Olsen (1989), *Rediscovering Institutions. The Organizational Basis of Politics*, New York: The Free Press.
- Sartori, G. (1994), *Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*, London: Macmillan.
- Westerståhl, J. (1952), "Ett allmänt statsvetenskapligt forskningsprogram", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1952, årg 55, 206-219.